

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΑΔΗΣ

ΚΑΡΟΛΟΣ ΔΑΡΒΙΝΟΣ ΚΑΙ WILLIAM JAMES:
ΟΙ «ΟΜΟΡΟΙ» ΕΠΙΣΤΗΜΟΛΟΓΙΚΟΙ ΤΟΠΟΙ

Στη σύζυγό μου Φωτεινή

Στα τέλη του δεύτερου μισού του δέκατου ένατου αιώνα είναι πλέον διάχυτη η επιρροή του Δαρβίνου στους επιστημονικούς κύκλους του αγγλοσαξωνικού χώρου.¹ Ο William James, που από το 1860 σπουδάζει στην Ευρώπη και ταξιδεύει στον κόσμο, καταγράφει τις πρώτες εμπειρίες του για τη φυσιολογία των οργανισμών, δηλαδή της λειτουργίας τους και του τρόπου με τον οποίο λαμβάνουν χώρα και ρυθμίζονται οι διαδικασίες εντός τους, συμμετέχοντας στην πρώτη αποστολή με τον καθηγητή/φυσιολόγο Louis Agassiz στον Αμαζόνιο το 1865.² Μέσω της φυσιολογίας των οργανισμών ο James ανακαλύπτει το ενδιαφέρον του για τη φιλοσοφία.

Η αντιπάθεια του Agassiz για τις δαρβινικές αντιλήψεις ήταν γνωστή στους επιστημονικούς κύκλους. Ο James, αν και σέβονταν το επιστημονικό κύρος του Agassiz, είχε την πεποίθηση ότι η μαθητεία κοντά στον εξαιρετικό φυσιολόγο, θα περιοριζόταν σε περιγραφή και κρίση για τα παρατηρήσιμα γεγονότα και θα αποκλειόταν από μια θεωρησιακή προσέγγιση των μη παρατηρήσιμων φαινομένων των οντοτήτων.³ Τούτη η διάκριση παρατήρησης

1. Σημειώνω τη δημοσίευση της *Καταγωγής των Ειδών* το 1859 (C. Darwin, *On the Origin of Species by Means of Natural Selection or the Preservation of Favored Races in the Struggle of Life*, London: Murray).

2. E.G. Boring, *A History of Experimental Psychology*, New York, Appleton-Century-Crofts, 1929 2nd pp. 510-11.

Η στάση του Agassiz ήταν προσηλωμένη στην “πίστη για την ύπαρξη τελεολογικών, εξελικτικών νόμων, θεσπισμένων τον καιρό της δημιουργίας, που οδηγούν σε διαρκώς αυξανόμενη τελειότητα και προσαρμογή και εγγυώνται την ομαλή αντικατάσταση των πανίδων στη γεωλογική αλληλουχία”. Η απολυτότητα των απόψεων του Agassiz ήταν ασύμβατη με τις δαρβινικές αντιλήψεις βλ. E. Meyer, *Η ανάπτυξη της Βιολογικής Σκέψης*, μτφρ. Σ. Σφενδουράκης, Αθήνα: Μ.Ι.Ε.Τ., 2008, σ. 560.

3. E.G. Boring, ό.π.

και θεωρίας ήταν αποτρεπτική και μάταιη για τις αντιλήψεις του James. Μεταγενέστερα ωστόσο, τέτοιες διακρίσεις διαφαίνονται στο λογικοθετικιστικό ρεύμα της δεκαετίας του '20, που εκφράζει μια λογικιστική προσέγγιση της σχέσης παρατήρησης και θεωρίας, καθώς και του αντίθετου προς αυτό κινήματος της επιστημονικής αλλαγής του 1950, το οποίο αλλάζει το επιστημολογικό τοπίο προς μια ενιαία κατεύθυνση παρατήρησης και θεωρίας, χωρίς να θεωρεί την παρατήρηση αυτόνομη, αλλά να την εντάσσει σε ένα πλαίσιο μορφών ζωής σε μια διαδραστικότητα των πεποιθήσεων, των συνηθειών και της ισορροπίας μεταξύ των ασύμμετρων επιστημονικών δεδομένων και της συμμετρίας των κριτηρίων της ορθολογικότητας.⁴

Το ζητούμενο που τίθεται στο παρόν κείμενο είναι η δυνατότητα να ανιχνεύσουμε στοιχεία της επιρροής της δαρβινικής αντίληψης για τη φυσική επιλογή αναφορικά με την εξέλιξη της συγκρότησης των εννοιών εν γένει, στο στοχασμό του αμερικανού φιλοσόφου. Επομένως, το ερώτημα είναι κατά πόσον τούτη η καινοτομία που εισάγει η δαρβινική θεωρία σχετικά με την έννοια της φυσικής επιλογής, επηρεάζει τη θεώρηση και την ερμηνεία των φυσικών ή νοητικών φαινομένων τα οποία δεν εξηγούνται αποκλειστικά από μια μηχανιστική αιτιακή διαδικασία και δεν προέρχονται από μια εσωτερική τελεολογία αλλά εξαρτώνται και από μορφώματα βασισμένα στην πολυμορφία, την απλότητα, την αυθορμησία και το τυχαίο.⁵

4. M. Salmon, J. Earman, *Εισαγωγή στη Φιλοσοφία της Επιστήμης*, Α. Μπαλτάς (επ.) Αθήνα: Π.Ε.Κ., 2003, σ. 212 και Ν. Αυγελής, *Εισαγωγή στη Φιλοσοφία της Επιστήμης*, Θεσ/νίκη: Σταμούλης, 2009, σσ. 157-64.

5. Η "φυσική επιλογή" είναι διαδικασία εξέλιξης των ειδών μέσω της οποίας οι οργανισμοί που είναι καλύτερα προσαρμοσμένοι στο περιβάλλον αφήνουν περισσότερους απογόνους από εκείνους που είναι λιγότερο προσαρμοσμένοι. Με τον τρόπο αυτόν συσσωρεύονται από γενιά σε γενιά κατάλληλα για την επιβίωση γνωρίσματα που μπορεί βαθμιαία να οδηγήσουν στη δημιουργία ενός νέου είδους. Η φυσική επιλογή δεν είναι ούτε αυστηρά αιτιοκρατική, ούτε προβλεπτική, αλλά πιθανοκρατική με έντονο το στοχαστικό στοιχείο. E. Meyer, *ό.π.*, σ. 578.

Να αναφέρουμε επίσης συνοπτικά ότι ο σκεπτικισμός που αναπτύσσεται για την έννοια της φυσικής επιλογής εστιάζει σε ερωτήματα και επισημάνσεις όπως:

ι) Αν γίνεται με άλματα ή σταδιακά.

ιι) Είναι απαραίτητο να δοθεί προσοχή στον ρόλο που παίζει η εκάστοτε συγκυρία και η λειτουργική συμπεριφορά των επιμέρους φαινομένων.

Όμως, παρά τις ανωτέρω αντιρρήσεις, ο πυρήνας της εξελικτικής θεωρίας δεν αμφισβητείται. (Σημ. δική μου.)

Τούτη η δομή – ο σκελετός της ζωής – είναι αυτό που βρίσκει ο James στη φυσική επιλογή και επανειλημμένα τη χρησιμοποιεί στις φιλοσοφικές του απόψεις ενστερνιζόμενος τη θεωρία της μετάλλαξης του Δαρβίνου.⁶ Ήδη, από τις *Αρχές της Ψυχολογίας*⁷ ο James θεωρεί ότι ορισμένες όψεις της ανθρώπινης συμπεριφοράς, όπως η παρουσία και η διατήρηση των ενστίκτων, εξηγούνται μέσω του μοντέλου της φυσικής επιλογής, και παρότι η αντίληψη του Δαρβίνου για την εξελικτική διαδικασία είναι πολύπλοκη, κατά την άποψή του James είναι εντελώς πειστική. Ο James υπογραμμίζει ότι οι νέες έννοιες, οι συγκινήσεις και οι εντάσεις παράγονται από τη δημιουργία συγκυριακών και απρόβλεπτων εικόνων από τη φαντασία και την απρόβλεπτη και αυθόρμητη ποικιλότητα της λειτουργικής δραστηριότητας ενός εύπλαστου ανθρώπινου εγκεφάλου, τις οποίες το εξωτερικό περιβάλλον απλά αποδέχεται, υιοθετεί ή απορρίπτει, διατηρεί ή καταστρέφει. Δηλαδή, επιλέγει εκείνες τις ποικιλότητες που θα αντιστοιχούν σ' ένα ανάλογο είδος.⁸

Εξ αναλογίας, η φυσική επιλογή δρα ως εξελικτική δύναμη και στην κοινωνική συμπεριφορά με αποτέλεσμα τη συγκρότηση ιδεών, εννοιών και κάθε άλλη διανοητική δραστηριότητα. Κατά τον James η μεταβολή βιολογικών χαρακτηριστικών από γενιά σε γενιά συμβαίνει λόγω εσωτερικών μοριακών τυχαίων περιστατικών. Το ίδιο διαπιστώνει και στο κοινωνικό και «θεωρητικό» σύστημά τους, το οποίο σημαίνει ότι αποδέχεται τη ροή των αυθόρμητων ιδεών, συγκινήσεων και τον τρόπο με τον οποίο αυτές εμφανίζουν την απρόβλεπτη ποικιλομορφία τους. Όμως, για να μη δώσουμε σχετικιστική χροιά στις απόψεις του, ο James θέτει ως προϋπόθεση ότι το κοινωνικό πλαίσιο διαμορφώνει τις ιδέες αναφορικά με τη λειτουργικότητά τους. Το δηλώνει και με λόγιο τρόπο γράφοντας ότι η συνάντηση της ποικιλομορφίας των ιδεών με την αναγκαιότητα του κοινωνικού πλαισίου διαμορφώνει τις ιδέες απαραίτητες για την κοινωνική συμβίωση.⁹ Επιπλέον και η εμπειρία είναι απαραίτητη, γιατί ο πειραματικός έλεγχος διευρύνει τα όρια της γνώσης δείχνοντας με τον τρόπο του ότι τα ίδια τα φαινόμενα της ζωής βρίσκονται σε μια διαδικασία “ροής”. Από αυτό προέρχεται και η περιώνυμη έκφρασή του περί της “ροής”

6. E.G. Boring, ό.π., σ. 514.

7. W. James, *Principles of Psychology*, Cambridge Harvard U.P., (1890/1981), p. 129,131.

8. Ibid.

9. W. James, “Pragmatism’s Conception of Truth.” *The Writings of William James*, Chicago: University of Chicago Press, 1977, pp. 429 – 43.

της συνείδησης” (stream of consciousness).¹⁰

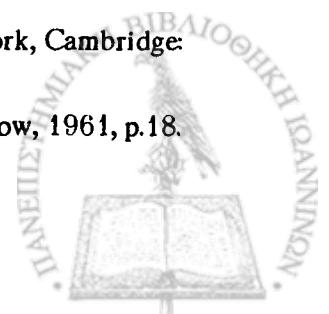
Ο James θέτει στο μοντέλο της φυσικής επιλογής και τον παράγοντα των συμπτωματικών / τυχαίων τάσεων ή διαθέσεων του υποκειμένου και το εφαρμόζει ανοικτά σε ιδέες, σε συμπεριφορές και στο συσχετισμό τους με το περιβάλλον. Οι ανθρώπινοι νόες κατά την αναπτυξιακή συγκρότηση των ιδεών δεν ακολουθούν μια σταδιακή προκαθορισμένη αιτιακή διεργασία. Το πιθανότερο είναι ότι στον νου συμβαίνουν πολλαπλές και αλληπάλληλες μεταβάσεις και παλινδρομήσεις, αφαιρέσεις και διαχωρισμοί από ένα εννοιολογικό μόρφωμα προς ένα άλλο, με κατάληξη τη δημιουργία ενός απίστευτου συνδυασμού στοιχείων. Σε κάθε νου υπάρχει μια σταθερή αυθόρμητη παραγωγή αντιδράσεων, εικόνων, εννοιών και υποθέσεων που επιλέγονται από το περιβάλλον είτε τούτο είναι φυσικό ή κοινωνικό.¹¹ Και είναι καθοριστική πλέον η σχέση του κάθε ατόμου προς το περιβάλλον, στην οποία σχέση εμφανίζεται όλη τη ροή της ποικιλομορφίας των αυθόρμητων εικόνων και εννοιών με τους όρους και τις κατηγορίες του περιβάλλοντος για τον ορισμό των εννοιών που εν τέλει θα συγκροτηθούν. Πάνω σ’ αυτό θυμίζω το βιβλίο του Stephen Toulmin: *Foresight and Understanding (Πρόβλεψη και Κατανόηση)*, στο οποίο διαφαίνεται η αποδοχή της δαρβινικής αντίληψης σχετικά με την εξέλιξη και ανάπτυξη των επιστημονικών εννοιών. Ο Toulmin γράφει: «Οι ορισμοί είναι σαν τα ζωνάρια. Όσο πιο στενά είναι τόσο πιο ελαστικά χρειάζεται να γίνουν, για να εφαρμοστούν στα ενδύματά μας».¹²

Για τον James, το άτομο βρίσκεται σε αμοιβαία και δυναμική αλληλόδραση με το περιβάλλον του. Αλλάζει το περιβάλλον αλλά μεταβάλλεται και το ίδιο το άτομο. Να σημειώσουμε κάποιες αναλογίες με την “ύστερη” βιτγκενσταϊνική έννοια της μορφής ζωής, η οποία παρότι αθεμελιώτη όπως άλλωστε και το κοινωνικό πλαίσιο για την ανάπτυξη των εννοιών που θέτει ο James, εντούτοις αποτελούν και οι δύο αντιλήψεις των φιλοσόφων σημαντικά μεγέθη για τον χώρο της εξέλιξης, της κατανόησης, της συγκρότησης και της εξήγησης των εννοιών, με ενδεχόμενη παύση της διαρκούς εξήγησης που φθάνει βέβαια σε κάποιο τέλος. Για τον James τούτο δηλώνεται με τη μετάβαση από την έννοια

10. W. James, *The Principles of Psychology*, *ibid*, p. 233, 263. Ο James θεωρεί ότι η συνείδηση λειτουργεί επιλέγοντας από την πολλαπλότητα των αισθήσεων και αποφασίζει το ενδιαφέρον αντικείμενο από το μη.

11. Δες και R. B. Goodman, *Wittgenstein and William James*, New York, Cambridge: Cambridge U.P., 2002, pp.119-49.

12. S. Toulmin, *Foresight and Understanding*, New York: Harper and Row, 1961, p.18.

της χρήσης στην ηθική αντιλήψη για το «καλό» που καταλήγει στη βελτίωση του κόσμου. Στον Wittgenstein του *Tractatus*, σταματά στο άφατο ή στη θέα του κόσμου “υπό το πρίσμα της αιωνιότητας”.¹³ Ενδέχεται να ισχύει και για τους δύο φιλοσόφους μια μορφή ησυχασμού στις φιλοσοφικές τους αντιλήψεις, τον οποίο όμως ιδιαίτερα παρερμηνεύουν οι αντίπαλοί τους. Κατά τη γνώμη μου, ο ησυχασμός για τον James τίθεται στην αναμονή της έλευσης του ηθικά καλού για τον κόσμο, που θα προέλθει από την αναγκαία δράση του υποκειμένου.¹⁴

Σύμφωνα με τον James, οι ποικιλόμορφες νοητικές δραστηριότητες ως αυθόρμητα στιγμιότυπα του εγκεφάλου, θεμελιώνονται σε μια «ουδέτερη» βάση. Από μόνες τους δεν έχουν καμιά ουσιαστική αξία αλλά είναι απόλυτα ουδέτερες.¹⁵ Ο κόσμος δεν συγκροτείται ούτε από νοητικό ούτε από υλικό στοιχείο ούτε και από τη σύζευξη τους αλλά από ένα διαφορετικό «ουδέτερο» στοιχείο.¹⁶

Ασφαλώς και δεν έχει νόημα να ομιλούμε για ουσιαστική ποικιλότητα η οποία υπάρχει πριν από το πλαίσιο του περιβάλλοντος και λειτουργεί ως «αρχιμήδειο σημείο» προέλευσης των γεγονότων ή ως γεγονός που επιβάλλεται από μια εξωτερική πρόθεση. Για τον αμερικανό φιλόσοφο η ποικιλότητα και η επιλογή είναι αναγκαίες όψεις της ίδιας δυναμικής διαδικασίας. Προσπάθησε να διατυπώσει τη δυνατότητα μορφοποίησης των φαινομένων και δεν ανήκε στην κατηγορία αυτών που εξετάζουν την «εξελικτική διαδικασία» είτε ως στατιστικό μέγεθος μιας δυνατής περιγραφής της πραγματικότητας είτε ως βεβαιότητας που αποκτάται μέσω μιας μηχανιστικής εξήγησης. Απέφευγε τη διχοτομία υποστηρίζοντας ότι η ασυνήθιστη ποικιλομορφία οδηγεί σε μια αξιολογή προσαρμοστικότητα. Η ανακάλυψη, η εννοιολογική συγκρότηση εξαρτάται από το πλήθος των περιστασιακών αντιλήψεων και υποθέσεων που λαμβάνουν χώρα στον νου του ερευνητή.

13. L. Wittgenstein, *Tractatus Logico-Philosophicus*, μτφρ. Θ. Κιτσόπουλος, Αθήνα: Παπαζήσης, 1978, 6.45.

14. Ένα ενδιαφέρον κείμενο για την περίπτωση του ησυχασμού (quietism), είναι του N. Zangwill: “Quietism”, στο *Midwest Studies in Philosophy*, Vol. XVII (1992), pp. 160-76.

15. Ουμίζω τη θεωρία για τον «ουδέτερο μονισμό» (neutral monism) του B. Russell : *The Analysis of Mind*, London: Allen and Unwin, 1921, pp.124-36 και 213-30.

16. W. James, *Essays in Radical Empiricism*, στο *The Writings of William James*, ibid, pp. 3-4.

Ο James ανακαλύπτει στη διαδικασία της φυσικής επιλογής τη θεμελίωση της κοινωνικής προόδου δια της πολυμορφίας και της μεταβολής. Αναφερόμενος στα θεμελιώδη φιλοσοφικά προβλήματα σχετικά με το πρόβλημα του ντετερμινισμού και της ελεύθερης βούλησης θεωρεί ότι η καθοριστικότητα «αντιπαθεί» την έννοια της συγκυρίας. Η αντίληψη της συγκυρίας / του τυχαίου δηλώνει την αποδοχή των απροσδόκητων εννοιών, των εικόνων και των συμπεριφορών πριν επιλεγούν από το κοινωνικό πλαίσιο. Γράφει χαρακτηριστικά: «Θα έλεγα ότι με τίποτε δεν εξηγείται αυτό που ονομάζουμε «συγκυρία». Μπορεί να είναι κάτι κακό ή καλό. Ίσως να είναι διαυγές, διάφανο. Μπορεί να ταιριάζει με ολόκληρο το σύστημα με τέλειο τρόπο που δεν μπορούμε καν να φανταστούμε. Δεν εγγυόμαστε όμως τίποτε γι' αυτό, γιατί φυσικά θα μπορούσε να είναι διαφορετικό».¹⁷ Κατά τον James δεν μπορούμε να φθάσουμε σ' ένα συμπέρασμα, δηλαδή στην παγίωση μιας πεποιθήσεως χωρίς την εξέταση όλων των εναλλακτικών εξηγητικών προκειμένων της συναγωγικής διαδικασίας. Ορισμένες από τις εναλλακτικές εκδοχές αποκαλύπτονται μέσα από την καινοτομία και την υποκειμενική βούληση αναφορικά με τις πεποιθήσεις που συγκροτούν το φαινόμενο που βρίσκεται ενώπιόν μας. Και η αποδοχή της εξελικτικής θεωρίας και της φυσικής επιλογής πρέπει να μας οδηγούν στο συμπέρασμα ότι υπάρχει ένας πραγματικός πλουραλισμός – μια ποικιλότητα – και μια δυνατότητα για τη δημιουργία και την εξέλιξη των όντων και των γεγονότων. Ο αμερικανός φιλόσοφος αποδίδει μεγάλη σημασία στην έννοια της διαδικασίας – της “συνεχούς ροής”. Διαπιστώνει την ανεπάρκεια της μηχανιστικής εξήγησης καθώς και τη ματαιότητα της αντίληψης μέσω μιας ευρηματικής περιγραφής για την «ακινητοποίηση» των εννοιολογικών μορφωμάτων που βρίσκονται σε διαδικασία «ροής».¹⁸ Εδώ πιστεύω ότι δηλώνεται υπόρρητα και ο σκεπτικισμός του Hume που αναφέρει ότι η εκάστοτε αιτιακή συναγωγή αποτελεί υπέρβαση της εμπειρίας γιατί προϋποθέτουμε εν προκειμένω ότι το μέλλον θα είναι όμοιο με το παρελθόν - υπόθεση που δεν περιέχεται στην εμπειρία. Ούτε η λογική ούτε η εμπειρία επιτρέπει να υποστηρίξουμε ότι το μέλλον θα μοιάζει με το παρελθόν.¹⁹ Εκείνο που συχνά δεν υπολογίζουν οι μηχανιστικές εξηγήσεις είναι η ενδεχομενικότητα των φαινομένων. Ο James με αυτή του τη θέση για την αποδοχή της μη προ-

17. “The Dilemma of Determinism”, *The Writings of William James*, *ibid*, pp. 592-3.
Για το ζήτημα του Ντετερμινισμού δεξ και Salmon, Earman, *ό.π.*, σσ. 317-20.

18. Goodman, *ό.π.*.

19. D. Hume, *Πραγματεία για την Ανθρώπινη Φύση*, μτφρ. Μ. Πουρνάρη, Αθήνα: Πατάκης, 2005, σσ. 270-87.

βλεπτικότητας και της ποικιλομορφίας των φαινομένων σαφώς υποστηρίζει ότι οι έννοιες που δημιουργούμε στο κοινωνικό μας πλαίσιο έχουν έναν πραγματιστικό / λειτουργικό χαρακτήρα για τη συμβίωσή μας.

Αν οφείλουμε στον Δαρβίνο την αντίληψη περί εξελικτικής δυνατότητας των έμβιων όντων, τότε με βεβαιότητα οφείλουμε στον James την αντίληψη περί εξελικτικής δυνατότητας των ιδεών, αντιλήψεων και συμπεριφορών μας. Ολόκληρη η πιθανοκρατική λογική της εξελικτικής θεωρίας που ασπάζεται ο James αποτελεί αντίδραση στην απολυτοκρατία και την ουσιοκρατία που εκφραζόταν κυρίως από τον Bradley με το δεσπόζον έργο του *Appearance and Reality*.²⁰ Οι πιθανοκρατικές αντιλήψεις για τον James έχουν βελτιωτική επίδραση στο περιβάλλον. Κατά συνέπεια και η έννοια της φυσικής επιλογής είναι από τη φύση της βελτιωτική.

Ακόμη και οι ατομικές αντιλήψεις, οι ατομικές συναισθηματικές καταστάσεις, όπως μετάνοια, μεταστροφή ή ικανοποίηση αποτελούν δυναμικό μέρος που διαμορφώνει την απόφαση μας ενώπιον του κοινωνικού περιβάλλοντος. Ο εννοιολογικός σχηματισμός δηλώνει ότι χειραγωγούμε την αντικειμενική πραγματικότητα με έννοιες για την εκπλήρωση των στόχων μας. Εστιάζοντας στην εξέλιξη των εννοιών, αντιλαμβανόμαστε τη λειτουργία τους μεταβαίνοντας από τον μικρόκοσμό μας στην ευρύτερη πραγματικότητα. Η διαδικασία της αλήθειας της μεταλλαγής προσαρμόζεται στην πραγματικότητα της ζωής και η φυσική επιλογή έχει τη μέγιστη πρακτική σημασία για τη διατήρηση των καταλληλότερων εννοιών.²¹

Η λειτουργία της συνείδησης τώρα, η οποία αποτελεί μια κορυφαία στιγμή της επιστημονικής διερεύνησης του James, υπόκειται κατά πολύ στην ίδια εξελικτική διαδικασία και λειτουργεί με τους ίδιους εξελικτικούς όρους και μηχανισμούς. Αποδεχόμενος την αντίληψη ότι οι νοητικές καταστάσεις εξελίσσονται με τις τροποποιήσεις των κληρονομικών μεταβιβάσεων, θεωρεί ότι η συνείδηση δρα ως παράγων επιλογής των ερεθισμάτων που διεγείρουν τον οργανισμό με τρόπο που να αξίζουν την προσοχή μας θέτοντας τα υπόλοιπα στο περιθώριο. Ο James προχωρεί σε τούτο τον διαχωρισμό χωρίς να εφαρμόζει επαρκή έλεγχο για τα ανωτέρω. Παρά τις ερμηνευτικές αδυναμίες, οι φιλοσοφικές του αντιλήψεις έχουν κερδίσει τη συμπάθεια πολλών σύγχρονων φιλοσόφων και νευροεπιστημόνων. Ίσως η σύζευξη των αντιλήψεων του James με τα σύγχρονα δεδομένα της νευροεπιστήμης σχετικά με την εγκεφαλική λειτουργία

20. J. Passmore, *A Hundred Years of Philosophy*, Penguin, 1968, pp. 95-102.

21. Ibid.

να πλησιάζουν την εξήγηση της πολυμορφίας των νοητικών φαινομένων.²² Πιο συγκεκριμένα, ο James προσπαθεί να προσπελάσει τον πειραματικό έλεγχο δίνοντας του μια φιλοσοφικά σκεπτικιστική διάσταση, αναφέροντας ότι δεν είμαστε γνωσιακά εφοδιασμένοι προκειμένου να αντιληφθούμε τον τρόπο που οι μηχανισμοί του εγκεφάλου διεγείρουν υποκειμενικές καταστάσεις: εγκέφαλος και νους, γράφει, εξαρτώνται και καθορίζουν ο ένας τον άλλον αλλά κανείς δεν γνωρίζει τον τρόπο και την αιτία τους.²³ Το ότι ο νους διαμορφώνεται όχι από μια παθητική υποδοχή των εντυπώσεων του κόσμου και μια ντετερμινιστική οριοθέτηση αλλά από την αυθόρμητη, αυτοφυή παραγωγή ιδεών και ότι οι ιδέες που επικρατούν και ξεχωρίζουν είναι αυτές που παρέχουν τις πιο ικανοποιητικές εξηγήσεις για τον κόσμο – τούτο αποτελεί τη συνεισφορά του James στο γνωστικό πεδίο της Φιλοσοφίας του Νου.²⁴ Αυτό που οδήγησε τον James να ενστερνισθεί την εξελικτική θεωρία, δεν ήταν μόνο η διαμόρφωση μιας εξελικτικής επιστημολογίας αλλά η πίστη του στην έννοια της προσαρμογής και κυρίως στο γεγονός ότι η συνείδηση έχει προσαρμοστική λειτουργία.²⁵

Μια κατηγορία νεότερων φιλοσόφων με φυσιοκρατικό προσανατολισμό ερμηνεύουν την έννοια της συνείδησης με καθαρά αναγωγιστικούς όρους θεωρώντας ότι οι συνάψεις των νευρώνων όσο και οι συναπτικές συνδέσεις διαδέχονται μορφές / τρόπους εξειδίκευσης, οι οποίες αποκτήθηκαν κατά τη διάρκεια της εξέλιξης.²⁶ Η εξειδίκευση αποτελεί τη βάση των νοητικών διαδικασιών ομού με τους κληρονομικούς και περιβαλλοντικούς παράγοντες. Τούτη η εξειδίκευση ενδέχεται να αποτελεί και τον μηχανισμό της συνείδησης. Και παρότι η συνείδηση, γι' αυτούς, βασίζεται σε φυσιολογικές ή και λειτουργικές καταστάσεις του εγκεφάλου, το μυστήριο κατά τη γνώμη μου, και εδώ νομίζω ότι συμπλέουν με τον James, εντοπίζεται στον τρόπο με τον οποίο ο εγκέφαλος αναδεικνύει τη συνείδηση.

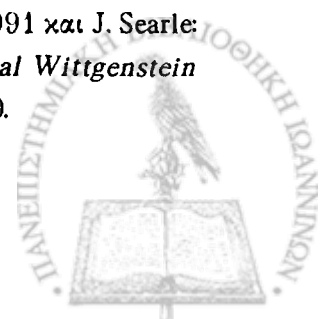
22. Για μια διεξοδική παρουσίαση για τα σύγχρονα δεδομένα της νευροεπιστήμης σχετικά με τα νοητικά φαινόμενα δες και το βιβλίο του Antonio Damasio, *Descartes's Error*, New York: Harper Collins, 2000.

23. W. James, *Principles of Psychology*, *ibid*, p.182.

24. Βοσνιάδου Σ. [επιμ.] *Γνωσιακή Επιστήμη*, Αθήνα: Gutenberg, 2004, σ. 438.

25. *Ibid*, σ. 439.

26. D. C. Dennett, *Consciousness explained*, Boston: Little, Brown, 1991 και J. Searle: "The Problem of Consciousness", στο *Proceedings of 16th International Wittgenstein Symposium*, Kirchberg am Wechsel (Austria) / 15-22 Aug. 1993, pp. 1-10.

Επίμετρο

Στο ανωτέρω κείμενο δεν υπαινίχθηκα έναν μονοδιάστατο αναγωγισμό των αντιλήψεων του James στον Δαρβίνο. Υπογράμμισα μόνον ορισμένες σημαντικές αναλογίες της εξέλιξης των ιδεών και των νοητικών φαινομένων αναφορικά με την δαρβινική αντίληψη της φυσικής επιλογής – δηλαδή αναφορικά με τις έννοιες προσαρμογή, επιβίωση και αναπαραγωγή. Εξάλλου, και ο ίδιος ο Δαρβίνος θέλοντας να διασώσει μια «εναλλακτικά πνευματική» διάσταση στην αντίληψη του, είχε πολύ σοφά διαγνώσει ότι δεν αναφερόμαστε σε μια μηχανιστική διαδικασία της έννοιας της μεταβολής αλλά αποδίδουμε ιδιαίτερη σημασία και σε φαινόμενα όπως του μη προβλέψιμου, της απροσδιοριστίας και της ασυνέχειας.²⁷

Τα παραπάνω ενδεχομένως και να αποτελούν για τις απόψεις του James αυτό που θα λέγαμε «επιτομή μιας μεταφορικής όψης» που συμμετέχει στη διαμόρφωση του νοήματος και της εξέλιξης των εννοιών και του ορισμού των νοητικών φαινομένων. Καθότι, πρόοδος στην ανάπτυξη των επιστημονικών ιδεών και εννοιών δεν σημαίνει μια ομοιόμορφη, τυποποιημένη και μονοσήμαντη αιτιακά διαδικασία αλλά πρωτίστως σημαίνει ικανότητα προσαρμογής. Δηλαδή: ι) Ανάλυση της χρηστικότητας και της λειτουργίας των εννοιών, ιι) αποδοχή της ιστορικότητας στην παρατήρηση της εξέλιξής τους και ιιι) εξέταση του κοινωνικού πλαισίου στην πολυεχδοχικότητά του με την αποδοχή της αυθορμησίας της ποικιλότητας των φαινομένων καθώς και την ορθή επιλογή των εξηγητικών τους αφηγήσεων.²⁸

Ας μην ξεχνούμε ότι πολύ μεταγενέστερα από τον James και ο Thomas Kuhn συγκροτεί την έννοια του Παραδείγματος που απαρτίζεται από συγγενή στοιχεία με την εξελικτική θεωρία. Οι αντιλήψεις του Kuhn βρέθηκαν στον αντίποδα της λογικιστικής και σωρευτικής αντίληψης του Λογικού Θετικισμού και αποτέλεσαν καίρια τομή στη φιλοσοφική ανάλυση των επιστημονικών ζητημάτων.²⁹

Σε κάθε περίπτωση το πνεύμα του Δαρβίνου και του James διαπερνά τη σύγχρονη σκέψη.

27. “Ο Δαρβίνος σαφέστερα από οποιονδήποτε αντίπαλό του είδε ότι οι ασυνέχειες που παρατηρούμε είναι, κατά κάποιο τρόπο, δημιουργήματα της ιστορίας.η εξαφάνιση των ενδιάμεσων τύπων και των συνδετικών κρίκων ευθύνεται, περισσότερο από οτιδήποτε άλλο, για τις παρατηρούμενες ασυνέχειες μεταξύ των ανώτερων τάξεων.” E. Meyer, ό.π., σ. 563. Επίσης Βοσνιάδου Σ. [επιμ.], ό.π., σσ. 414-48.

28. Η αλλαγή στις ιδιότητες ενός συνόλου φαινομένων συνεπάγεται τη δημιουργία νέων διακριτών ειδών. Η εξέλιξη είναι φαινόμενο που υλοποιείται σταδιακά και σε βάθος χρόνου. J. F. Riley, *Introducing Biology*, New York: Penguin, 1967, pp. 16-25.

29. Salmon, Earman, ό.π., σσ. 180-200 και Αυγελής, ό.π.

CHARLES DARWIN AND WILLIAM JAMES: COMMENTS ON
THEIR EPISTEMOLOGICAL "COMMONPLACES"

SUMMARY

It is widely accepted that Darwin has contributed to the most fundamental and far-reaching insights in the modern scientific world. In addition, Darwinian biology came to be as one of the crucial analytical theories of human thinking. William James took the mechanism he found in Darwinian theory and applied it in his philosophy. The theory of evolution and the natural selection became for James fundamental hermeneutical issues for the developing of his philosophical ideas. According to James much of his reasoning on several epistemological topics such as: consciousness, cognition, identity and perception's theory, took serious Darwinian traits. The article provides an overview and explores their common epistemological areas by commenting them under the scope of some modern philosophical perspectives.

ATHANASIOS SAKELLARIADIS

